

Barbara Coudenhove-Kalergi – Oliver Rathkolb (Hg): Die Beneš-Dekrete. Wien, Czernin Verlag 2002, 223 p.

A napjainkban egyre aktuálisabbá váló témát feldolgozó kötet címe arra a mintegy 140 jogszabályra utal, amelyeket Eduard Beneš, a Csehszlovák Köztársaság 1938-ban lemondott elnöke, a háború alatti londoni emigráció vezetőjeként, majd hazatérése után a köztársaság elnökeként 1945-1948 között alkotott. A hazatérés előtt, illetve az új törvényhozó testület háború utáni megalakulása előtt alkotott törvényeket a Csehszlovák Nemzetgyűlés 1946-ban visszamenőleg erősítette meg. Nem véletlen, hogy a kérdésről napjainkban is számos kötet, rövidebb-hosszabb tanulmány, vagy publicisztikai írás lát napvilágot. Nem csak történészek, politológusok és jogi szakírók fejtik ki álláspontjukat, de a politikusok is gyakran nyilatkoznak a témáról, sőt az EU bővítése kapcsán is felmerül az említett jogszabályok kérdése. Ezekről két egymástól teljesen eltérő és egymással ellentétes nézet alakult ki. Az itt ismertetett kötet egyik tanulmányának szerzője, Rainer Münz, a berlini Humbolt Egyetem professzora fogalmazta meg igen kézzel foghatóan a cseh és német álláspont lényegét a második világháború befejezését követő események kapcsán. A történelmileg leveze-

tett cseh álláspont szerint a cseh lakosság széles rétegei számára, beleértve a vezető politikusokat és értelmiségieket is, a Beneš-dekrétumok kapcsán foganatosított eljárás, a német ajkú lakosságnak a lakóhelyéről való kiűzése nemcsak legitím intézkedés volt, de politikailag is indokolható. Ugyanakkor a német érintettek és szervezeteik, szintén történelmi tényekkel alátámasztott álláspontja szerint, a több mint három millió német ajkú lakosnak a kiűzése és vagyonától való megfosztása és egy Közép-Európa ezen részén több évszázada letelepedett népcsoport kollektív bűnössé nyilvánítása teljesen indoktalan, és a meghozott jogszabályok durván igazságtalanok. A két álláspont csak igen lassan, szinte alig észrevehetően közeledik egymáshoz. Az itt ismertetett kötet egy olyan konferencia anyagát közli, amely kísérletet tett az álláspontok közelítésére.

A kötet tizenöt hosszabb rövidebb tanulmányt, cikket, naplót vagy visszaemlékezést tartalmaz. Gerincét az a nyolc eredeti írás, illetve előadás képezi, amelyek egy 2002. június 21-én a bécsi Demokratiezentrumban „A Szudéta-kérdés és a Beneš-dekrétumok aktuális és történelmi kontextusban” címmel megtartott konferenciára készültek. A további írásokat a kötet összeállítói válogatták egy meghatározott szempont szerint. Ez, a válogatásban is érvényesülő szempont, egyértelműen a cseh és a szudéta németek között feszülő kibékíthetetlennek látszó ellentétek feloldását kívánja elősegíteni. A kötet egyik összeállítója az ismert bécsi újságíró Barbara Coudenhove-Kalergi írja a kötet hátlapjára kiemelten, hogy „Egy ideig még el fog tartani, amíg a két egymás történelmét alapvetően más felfogásban szemlélő csoportot közös nevezőre lehet hozni. De mindkét oldalon vannak olyanok, akik azon fáradoznak, hogy legalább próbáljuk megérteni a másik oldalt, ha nem is osztjuk a nézeteit.” A Prágából történő 1945-ös kiűzést átélte szerző rámutat arra, hogy a megbékélés vagy valamilyen kompromisszum csak akkor következhet be, ha mindkét fél tudatosítja és elismeri a másik szenvedéseit. Látja viszont a problémákat is, amelyeket összefoglalva így jellemez: „A 20. században mindkét oldalon, a szudéta németek és csehek oldalán is túl sok szenvedést okozó cse-

lekedet és igazságtalanság történt ahhoz, hogy mindkét oldal elsősorban saját magát tartsa áldozatnak, a csehek a nemzetiszocialista elnyomás áldozatának a szudéta németek pedig a csehek által foganatosított kiűzőzés áldozatának tartják magukat. Ma azonban már kialakult egyfajta felelősség az iránt, hogy a német-cseh kapcsolatok ilyen katasztrofális alakulásáért a felelőséget a saját oldalon is szükséges feldolgozni.”

Az imént megnevezett szerző „A múlt visszatérése. Két nép, két történelem” című bevezető írásában azt elemzi, hogy miért vált aktuálisá napjainkban a németek Csehszlovákiából történt kitelepítése és a Beneš-dekrétumok kérdése. Erről évtizedekig szinte semmit sem lehetett hallani. Most pedig Brüsszeltől Prágáig mindenki foglalkozik vele. Hosszú ideig senki sem akart ezzel a kínosnak minősített témával foglalkozni. Azt várták, hogy majd magától megoldódik a dolog, mégpedig „biológiaiilag”, tehát amikor a kiűzöttek már kihalnak, a leszármazottjaik pedig az új hazájukban már integrálódtak. És mégis más irányba fejlődtek az események. Az EU-bővítéssel összefüggésben előtérbe kerültek a nemzeti érdekek, fontos lett a nemzeti identitás kérdése. A csehellenesség Ausztriában az EU-bővítés ellenzőinek lett a fegyvere. Másik szempont, hogy az utóbbi időben Németország és Ausztria jelentős kárpótlást fizetett a náci időkben kárt szenvedetteknek és hozzátartozóiknak. Ezek után viszont felmerült, hogy mi van a háború utáni német áldozatok és vagyonuktól megfosztottak kárpótlásával? Mindezek a kérdések mély érzéseket és indulatokat váltanak ki. A közeledés a két álláspont között még igen messze van. Az EU egyszerűen elintézte az ügyet azzal, hogy a bővítés kapcsán nem tartja problémának.

Annak illusztrálására, hogy milyen mélyen szántó érzelmeket váltanak ki a 20. századi német-cseh kapcsolatokról szóló viták megemlítjük, hogy napjainkban a cseh parlamentben felvetődött egy olyan törvénynek az elfogadása, amely Eduard Beneš történelmi érdemeit hivatott volna méltatni. Tehát éppen ellenkezője annak, amit a másik fél szívesen látna, a Beneš-dekrétumok hatályának megszüntetését. A kiegyezés felé mutató jel, hogy cseh történészek egy csoportja

máris tiltakozott és szakmai érvekkel alátámasztva érvelt a szándékolt törvény elfogadása ellen.

Az ismertetett kötet érdekessége, hogy az összeállítók beiktattak egy részletet E. Beneš 1947-ben kiadott visszaemlékezés-kötetéből, ahol a németek Csehszlovákiából történő kitelepítését indokolja. Ezt követi a kötetben Václav Havelnek egy eredetileg a *Neue Züricher Zeitung*-ban 2002. április 19-én megjelent írása „*Beneš és a cseh dilemma. Egy európai politikus drámája*” címmel.

A kötet eddig nem említett többi írása a szudéta németek 20. századi történetével és tragédiájával foglalkozik. Egy kivétel azonban akad. A kötetbe besorolták Deák István magyar származású, az Egyesült Államokban élő történészprofesszor írását „*Az elfelejtettek. A magyarok kiűzése Szlovákiából*” címmel. A szerző rámutat arra, hogy a magyarok kitelepítése Szlovákiából nem azért nem volt annyira brutális és átfogó, mint a németek kiűzése, mert mintha a cseh, de főleg a szlovák politikai körök nem akartak volna mindenképpen megszabadulni a magyar népcsoporttól, hanem azért, mert a nyugati szövetségesek meggátolták az olyan eljárást mint amit a németekkel szemben alkalmaztak. A szerző továbbá áttekinti a szlovák-magyar kapcsolatok történetét a 19. század elejétől és keresi a két nép közötti ellentétek gyökereit. Eljutva a háború végéig, ismerteti azokat az intézkedéseket, amelyeket a szlovákiai hivatalok a meghozott jogfosztó törvények nyomán foganatosítottak a szlovákiai magyarokkal szemben. Több vonatkozásban Janics Kálmán tanulmányaira támaszkodik.

A kötetben foglalt írások némelyikére inkább az elemző zsurnalisztikai stílus a jellemző, de számos írás olyan szerzőktől származik, akik a megcélzott témának kiváló szakértői. Ezért igen hasznos tájékoztatást nyújt az adott kérdés útvesztőiben. Annál is inkább mert a kötetet az egyes írásokhoz kapcsolódó jegyzetapparátus, kronológia 1867-2002 közötti történeti eseményekkel, részletes fogalommagyarázat egyes fontosabb neveket is beleértve, valamint egy térképmelléklet egészíti ki.